

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 29

LITERATURE AND LANGUAGE
IN THE SOCIETY OF
SERBIAN LETTERS

Accepted at the IV meeting of the Department of Language and Literature
of 25th April, 2017, on the basis of reviews presented by *Nada Milošević-Djordjević*
and *Milorad Radovanović*, full members of Academy

E d i t o r

Corresponding member
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 29

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности од 25. IV 2017. године,
на основу реферата академика *Наде Милошевић-Ђорђевић*
и академика *Милорага Радовановића*

У р е д н и к
дописни члан
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор
Младенка Савичић

Коректор
Невена Ђурђевић

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 400 примерака

Штампа
Планета принт

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч: О словесности</i>	9
Злата Бојовић, <i>Књижевности у Друштву српске словесности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Literature in the Society of Serbian Letters</i>	29
Александар М. Милановић, <i>Вук Караџић у Друштву српске словесности</i>	31
Aleksandar M. Milanović, <i>Vuk Karadžić and the Society of Serbian Letters</i>	45
Рајна Драгићевић, <i>Улога Друштва српске словесности у развоју српске лексиколошке и лексикографске мисли</i>	47
Rajna Dragičević, <i>The role of the Society of Serbian Letters in the development of Serbian lexicology and lexicography</i>	59
Исидора Бјелаковић, <i>Друштво српске словесности и проблем израде терминологије</i>	61
Isidora Bjelaković, <i>The Society of Serbian Letters and the problem of creating terminology</i>	76
Виктор Савић, <i>Даничићев рад на историји језика у Друштву српске словесности (1857–1861)</i>	77
Viktor Savić, <i>The work of Daničić on the history of language in the Society of Serbian Letters</i>	93
Ана Мацановић, <i>Графијска и ортографска проблематика у Друштву српске словесности</i>	95
Ana Macanović, <i>Alphabet and orthography-related problems in the Serbian Society of Letters</i>	108
Исидора Поповић, <i>Друштво српске словесности и Матица српска</i>	111
Isidora Popović, <i>The Society of Serbian Letters and Matica srpska</i>	122
Љилјана Јухас-Георгиевска, <i>Ђура Даничић и стари српска књижевности</i>	125
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Đura Daničić and Old Serbian literature</i>	143

Душан Иванић, <i>Ка методологији хуманистичких наука у Друшћу српске словесности</i>	147
Dušan Ivanić, <i>Towards the methodology of human sciences in the Society of Serbian Letters</i>	152
Мирјана Д. Стефановић, <i>Константин Бранковић као саоснивач Друшћва српске словесности</i>	153
Mirjana D. Stefanović, <i>Konstantin Branković als Mitbegründer der Gesellschaft der serbischen Schriftlichkeit</i>	162
Станиша Војиновић, <i>Сима Милутиновић Сарајлија у Друшћу српске словесности</i>	163
Staniša Vojinović, <i>Sima Milutinović Sarajlija and the Society of Serbian Letters</i>	173
Зорица Несторовић, <i>Друшћво српске словесности и развој дисциплина српске науке о књижевности</i>	175
Zorica Nestorović, <i>Society of Serbian Letters and the development of disciplines in Serbian literary science</i>	183
Бранко Р. Златковић, <i>Фолклорни жанрови у казивачко-мемоарској литератури о Првом српском устанку у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	185
Branko R. Zlatković, <i>Folklore genres in narrative-memoir literature about the first serbian uprising in the Glasnik of Society of Serbian Letters</i>	195
Војислав П. Јелић, <i>Класична традиција у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	197
Vojislav P. Jelić, <i>Classical tradition in the Glasnik of the Society of Serbian Letters</i>	202
Жарко Војновић, <i>Друшћво српске словесности и „књига за народ”</i>	205
Žarko Vojnović, <i>Die Gesellschaft der serbischen Gelehrsamkeit und das Buch für die Menschen</i>	218

ГРАФИЈСКА И ОРТОГРАФСКА ПРОБЛЕМАТИКА У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ*

АНА МАЦАНОВИЋ

С а ж е т а к. – У раду се анализирају проблеми који су у Друштву српске словесности разматрани у вези с графијом и ортографијом. Основни циљ рада јесте да осветли деловање Друштва српске словесности у овом погледу, пре свега кроз борбу мишљења чланова и сарадника Друштва о томе каквом би ћирилицом и којим правописом Срби требало да пишу. С тим у вези, анализирани су садржаји и графијско-ортографске одлике Записника седница Друштва српске словесности. Корпус истраживања чини и 17 бројева *Гласника* Друштва српске словесности, затим друга дела која је Друштво издало, а у којима је било речи о проблемима писма и правописа, као и необјављена грађа у виду чланака, писама и других краћих текстова, сачувана у Архиву САНУ. Посебна пажња посвећена је двама кључним проблемима – ставовима чланова Друштва према Вуковој графијско-ортографској реформи и борбом ове установе са Попечитељством просвештенија у вези са укидањем забране која се односила на штампање и унос у Србију дела писаних Вуковом реформисаном азбуком и правописом.

Кључне речи: графија, ортографија, Друштво српске словесности, Вукова реформа, славеносрпски језик, српски народни језик

1.1. Друштво српске словесности основано је с циљем да ради на ширењу наука на српском језику и на усавршавању језика „српско-народног” (Крестић/Станић 2011а: 16). Његов основни задатак, како је у молби Попечитељству просвештенија истакао један од оснивача Друштва, Јован Стерија Поповић, био је да се утврђивањем књижевног језика и правописног система, у којима није било никаквог реда,

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

баве школовани и учени људи.¹ За време кратког двоиподеценијског рада Друштва српске словесности, од 1841. до 1864, код Срба и даље постоји конкуренција граfiјско-ортографских система: с једне стране, преддуковске, славеносрпске ћирилице и морфонолошког правописа, у комбинацији са историјским и другим проседеима, а с друге, Вукове реформисане ћирилице и фонолошког правописа. Имајући све наведено у виду, сасвим је разумљиво што је решавање граfiјске и ортографске проблематике била једна од централних тема ове научне институције.

1.2. О језичким активностима Друштва писали су многи српски лингвисти – А. Белић (1936/1999: 21–39), И. Грицкат (1964; 1988; 1996/2007; 2007), А. Албин (1973), П. Ивић (1998: 207–210), М. Ивић (1999) и др., истичући, када је реч о проблемима писма и правописа, важну улогу Друштва у укидању забране Вукове реформе, која је у кнежевини Србији ступила на снагу 1832. године. Основни циљ овога рада јесте да осветли деловање Друштва српске словесности у овом погледу, пре свега кроз борбу мишљења чланова и сарадника Друштва о томе каквом би ћирилицом и којим правописом Срби требало да пишу. С тим у вези, анализирали смо садржаје и граfiјско-ортографске одлике Записника седница Друштва српске словесности, које су 2011. године објавили Василије Крестић и Миле Станић, будући да су они публиковани верно, без ортографских, језичких или било којих других интервенција (Крестић/Станић 2011а: 31). У потрази за ставовима о граfiјској и ортографској проблематици прегледали смо и 17 бројева *Гласника Друштва српске словесности*, публикације у којој су чланови ове установе од 1847. износили своја схватања и запажања, затим и друга дела која је Друштво издало, а у којима је било речи о проблемима писма и правописа, као и необјављену грађу у виду чланака, писама и других краћих текстова, сачувану у Архиву САНУ.

1.3. У вези са нашом темом намећу се два кључна проблема, којима ћемо у даљем тексту посветити највише пажње. Први се огледа у ставовима чланова Друштва према Вуковој граfiјско-ортографској реформи, а други у борби ове установе са Попечитељством просвештења у вези са укидањем забране која се односила на штампање и унос у Србију дела писаних Вуковом реформисаном азбуком и правописом.

2.1. Да је Друштво у време свог настанка схватало сложеност граfiјско-ортографске норме, имајући у виду да је у питању узусна норма са много индивидуалних варијација, јасно је већ на основу Записника са првог, главног заседања Друштва 14. јуна 1842. године: „Дружество ово задржава већ употребљену Ортографију ону, која се на Славенској

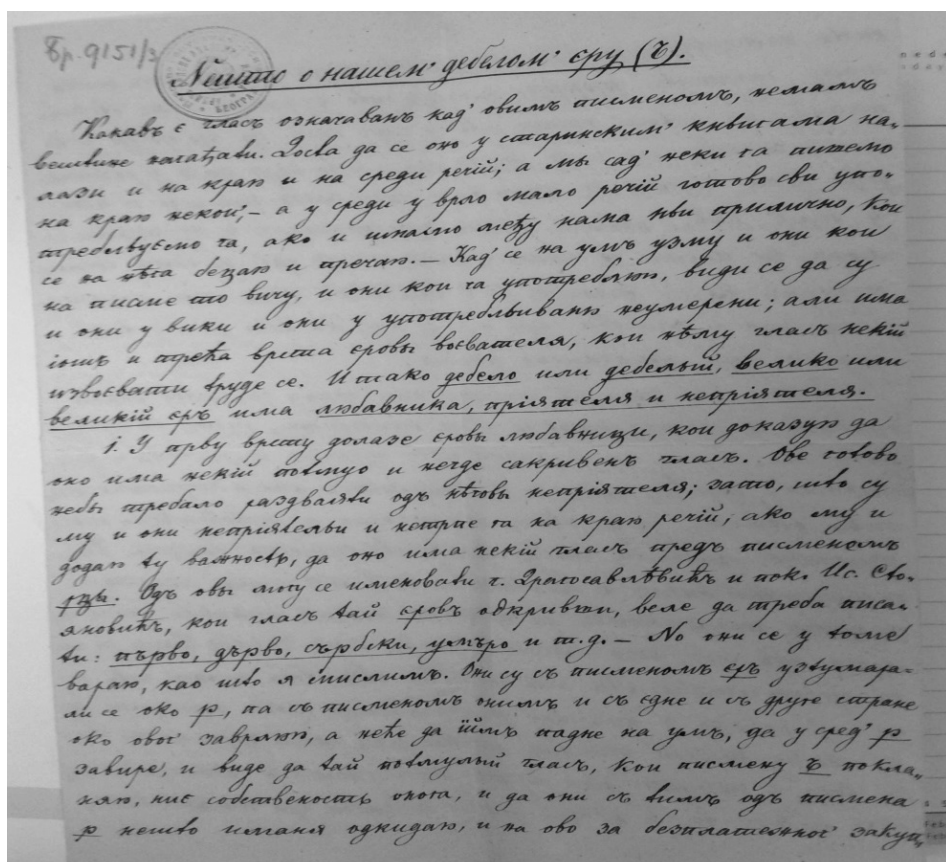
¹ О историјату и раду Друштва српске словесности в. у: Бранковић 1847; Миљковић 1914; Белић 1936/1999: 21–39; Перуничих 1973: 1–19; Крестић/Станић 2011а: 13–32.

2.3. С друге стране, 17. августа 1845. Друштво добија писмо дописног члана Петра Матића, у којем он излаже своје мишљење о књижевном језику и српској графици и ортографији.³ Матић у овом писму износи неколико веома занимљивих запажања која одсликавају стање тадашње графијско-ортографске неуједначености: „Ја имам много писама од наши ревносни списатеља, која су са свим другом ортографијом написана, него су књиге њихове печатане. Шта друго од туда судити могу, него да они са данашњом нашом ортографијом задовољни нису, но да е морао јвно употребљавати” (Матић 1845/2001: 774). Он скреће пажњу члановима Друштва да модификована славеносрпска ћирилица коју је оно на почетку свога рада прописало није добро решење: „Баците на страну сваку предразсуду; прогледајте оком разума, запитайте истину, па ћете се увјерити, да е та ваша ортографија само крпеж, основан на ортографији убитачног нам славено-црквеног езика [...] Ви сте сами видели, да ортографија славено-црквеног езика није за наш език, зато сте е много укинули, почем сте многа писмена оставили, а друга опет примили”, а затим позива на примену Вукове реформе писма: „Главни основ, како се ваља писати, ест тај, да се рѣчи онако пишу, као што се изговарају. Какав се дакле звук у којој рѣчи не чује, не треба га писати” (Матић 1845/2001: 774). Матић овде, пре свега, мисли на дебело јер, сликовито га називајући „татом” и „ајдуком”, и запажа како је свако 10. или 12. слово у српским књигама дебело јер, које нема никакву функцију, те се стога штампарима сваки 10. или 12. табак беспотребно плаћа (Матић 1845/2001: 776). На крају свога писма Матић хвали Вукову графијско-ортографску норму као „наисавршенію и нашем езику најприличнію”, тражи од Друштва да се она на првој наредној седници усвоји, а да се Попечитељству упутити молба да је потврди, али уз делимичне изузетке: 1) задржати дебело јер у функцији означавања вокалног /p/; 2) укинути „крстове”, односно црте у графемама <ћ> и <ђ> из естетских разлога: „Кад читам какву србску књигу, и видим ове крстове, таки ми падне *гробль* на ум, па ме некаква зла слутња нападне” (Матић 1845/2001: 777); 3) одустати од „ћириловских” назива графема *аз, буки, вѣди, глаголь* и знакове изговарати по латиничком моделу – *а, бе, ве, ге ...*; и 4) држати се морфонолошког правописа и писати *србски* а не *срѣски, расѣавиѣи* а не *расѣавиѣи, дружѣство* а не *друѣство* итд. Према Записнику са седнице 13. августа 1845. године, на којој је писмо прочитано, нема података о евентуалној полемици која се у вези с њим могла развити (Крестић/Станић 2011а: 129), и оно је у рукописној форми сачувано у Архиву Друштва, данашњем Архиву САНУ (бр. 1845/18), а штампано је тек 2001. године, у оквиру 14. књиге *Сабраних дела Вука Караџића* „О језику и књижевности 3/1”.

2.4. Употреба дебелог јер је, као што се из Матићевог писма види, изазивала велику полемику међу члановима Друштва. Три струје које су

³ Детаљније о граматичким погледима П. Матића в. у Грицкат 1988.

се међу српском интелектуалном елитом по овом питању издвојиле најсликовитије је описао Ј. Балугџић у чланку „Нешто о нашем’ дебелом’ еру (љ)”, које је Друштво одбило да штампа 1854. године, са образложењем да не одговара „програму Гласника” (Крестић/Станић 2011б: 598), те се рукопис данас чува у Историјској збирци Архива САНУ (бр. 9151). Прву струју Балугџић је назвао „сровы любавници”: ту спадају сви они који ову графему употребљавају у функцији обележавања вокалног /р/, а аутор пре свега мисли на А. Драгосављевића и И. Стојановића, писца *Брзоуког буквара*. Другој струји припада и сâм Балугџић, и њу назива „сровим’ приятельима” – они употребљавају дебело јер да означе крај речи које се завршавају на сугласник. Трећу скупину чине „неприятельи дебелого ера”: „Неприятельи дебелого ера непишу га, или су ради да га непишу никако на краю речій. Но онда речи, кое се завршаваю са согласним’ писменима, изгледаю тако необичне, као што бы нам’ необычно било, кад’ бы жене угледали гологлаве у цркви, или кад’ бы се девойке до главе шишале” (Балугџић 1854).

Слика 2. Прва страна Балугџићевог чланка

3.1. Будући да је *Гласник* низ година био једино гласило Друштва српске словесности, пре посебних издања, садржаји у његовим бројевима првих година одражавају целокупну активност Друштва (Грицкат Радуловић 1996/2007: 29). У првом броју *Гласника Друштва српске словесности*⁴ (1847) објављен је чланак Гаврила Поповића „О удвоявану сагласны писмена у србскимъ речма”, у којем аутор критикује етимолошко удвајање у писму (Поповић 1847). Као реакцију на овај текст, као и на Стејићев *Правописъ*, у коме је такође писање удвојених графема на морфонолошком споју префикса и основе означено као излишно (Стејић 1852: 13), Д. Исаиловић у петом бр. *Гласника ДСС* (1853) објављује чланак „О удвоявану србски сагласника”. Он се залаже за удвајање графема у „речима сложенимъ съ предлогомъ” како се не би изгубио корен речи, те тако пише *одделии, оддвоии* и сл. (Исаиловић 1853: 14)

3.2. Јован Стерија Поповић, један од оснивача Друштва српске словесности, био је, према речима И. Грицкат, на почетку рада ове институције „приметно непрогресиван” (1996/2007: 25). Он је у трећем броју *Гласника ДСС* (1851) објавио чланак „Ели нужно употребљавати азбуку грађанску у србскоме књижеству”, истакавши своје неслагање са употребом грађанске ћирилице. Стерија је сматрао да она представља отклон од традиције, мешање с латиницом, модом и сл. и тражио је од Друштва да овај његов чланак штампа црквеном ћирилицом, али је Друштво то одбило. Поједини проучаваоци Стеријиног филолошког дела, попут С. Новаковића, М. Пантића и А. Младеновића окарактерисали су овај Стеријин прилог као „закасно” (Новаковић 1956: 46), „промашен” (Пантић 2007: 590), „анахрон”, „без праве филолошке аргументације” (Младеновић 1988: 143), будући да је он настао након 1847. године, у време када је Вукова реформа већ извојевала незваничну победу. Ипак, при разматрању Стеријиних погледа на графију и ортографију тога времена треба истаћи и чињеницу да он под црквеном азбуком није подразумевао и црквени правопис. Он се експлицитно изјаснио само против форме, против облика слова грађанске ћирилице: „Но свакий ће и без мое примѣтбе погодити, да ја, о црквеной азбуки не подѣ разумѣвамъ правописъ црквеный [...] Предметъ мога говора само є видѣ писмена, не изключуюћий ни правописъ Г. Вука Караџића, ако се обштымъ мнѣніемъ одобри” (Стерија 1851: 27). Стеријино залагање за црквену ћирилицу, дакле, није усмерено против Вуковог реформаторског рада, те би се оцене појединих истраживача који га сврставају у највеће противнике Вукове реформе језика и правописа могле окарактерисати као преоштре. Чини се да се Стерија руководио искључиво националним и поетичким разлозима, настојећи да решавању језичких проблема на српској филолошкој сцени да и сопствени допринос.

⁴ У даљем тексту – *Гласник ДСС*.

3.3. Присталицом славеносрпске граfiјско-ортографске традиције може се сматрати Ј. Стејић. Он је најпре у другој свесци *Гласника ДСС* (1849) објавио познати чланак „Ѕзикословне примѣтбе на предговорѣ Г. Вука Стеф. Караџића къ преводу Новогъ завѣта”, у којем, уз нешто резерви, износи похвале о Вуку као највећем српском филологу. Стејић се у овом раду аргументовано залаже за задржавање графеме <ѣ> у етимолошкој позицији, са могућношћу њеног различитог читања, тј. изговора (Стејић 1849: 38–39). Оваква концепција српске ћирилице, међутим, није наишла на већи одјек.⁵ У вези са Вуковом реформом ортографије Стејић истиче да је „по фонетичкомъ начелу добра” и да би је „тежко другѣи ко болѣ по томъ ’начелу’ узумео”, али да је њему добра и „славенска ортографія, која стои на исторійскомъ начелу”, те да би требало што пре утврдити њена теоријска правила, без обзира на то како ће се „пред фонетическимъ судомъ правдати” (Стејић 1849: 40). Овом послу Стејић је предано приступио и већ крајем 1851. члановима Друштва изложио на увид израђена правила ортографије. Чланови Друштва су током двеју седница износили своја запажања и примедбе у вези са Стејићевим текстом, те је одлучено да се он штампа у четвртном броју *Гласника ДСС* (1852) године под насловом „Практична правила србскогъ правописа”. Желећи уједначеност у писању у својим делима, Друштво српске словесности је тако добило скуп правила по којима се чланови могу управљати, те је ово Стејићево дело у Записницима Друштва називано *Дружственный правопис* (Крестић/Станић 2011а: 430–434). Будући да је у питању било нормирање постојећег, славеносрпског правописа, и да се у време када је он објављен већ водила полемика са Попечителством просвештенија да Друштво буде ослобођено ограничења у правопису наметнутих 1832, овај Стејићев *Правописъ* био је обавезан само за секретара Друштва, тј. за званичну преписку.

3.4. Подсетимо се да је посао који је Стејић обавио на почетку рада Друштва заправо био додељен Д. Исаиловићу, који је започео израду *Обштитхъ правила Србскогъ Правописанія*. У овоме послу спречила га је смрт, те је његов недовршени рукопис на свега 10 страница доспео пред чланове Друштва почетком 1856. године, и он се данас такође чува у Архиву САНУ (бр. 1856/4). На почетку Исаиловићевог *Правописанија* налази се граfiјски инвентар од 35 графема и слова, усвојен на почетку рада Друштва (в. тачку 2.1), који је такође препоручен и у Стејићевом делу. Аутор затим прописује правила за употребу великог слова, а онда

⁵ Задржавање графеме <ѣ> у етимолошком положају имало је своју предисторију у предвуковској епохи, све до Мркаљево реформе црквене ћирилице из 1810. године. Идеју о задржавању ове графеме, са могућношћу њеног различитог читања тј. изговора, како би се на графематско-ортографском плану омогућило превазилажење разлика условљених различитим рефлексима јата у српском језику, прихватио је и Ј. Суботић (исп. Милановић 2014: 68–71).

Пре него што се осврнемо на тај моменат, указаћемо на то да је борба за примену Вуковог реформаторског рада кренула десет година раније. На седници одржаној 6. новембра 1847. Ђ. Даничић поклања Друштву свој *Рај* за *српски језик и правопис*, уз жељу да у *Гласнику ДСС* објави једну своју рецензију, ако би се она Вуковом графијом и ортографијом штампати могла. Друштво Даничићеву жељу одбија, уз напомену да од његове воље не зависи допуштење да се, противно Ортографској уредби, било шта штампа. Ипак, свестан чињенице да ће *Гласник* због овакве одлуке трпети последице и бити ускраћен за вредне прилоге, тадашњи секретар Друштва Константин Бранковић покреће иницијативу да Друштво замоли законодавну власт за укидање правописне забране. Предлог секретара подржао је само И. Стојановић, те је великом већином гласова одлучено да Друштво по том питању остане уздржано (Крестић/Станић 2011а: 219–220). Исту иницијативу покренуо је А. Николић крајем 1847, такође без успеха. Упркос оваквим одлукама, број Вукових присталица у Друштву расте, те се годину дана касније, на седници одржаној у октобру 1848, трећи пут покреће питање укидања Ортографске уредбе. Овога пута иницијативу покреће К. Цукић и она је гласовима већине чланова усвојена (Крестић/Станић 2011а: 269–270). Почетком 1849. председништво Друштва извештава чланове да је упућена молба Попечитељству просвештенија да код законодавне власти издејствује укидање правописне забране. У молби, коју је потписао тадашњи секретар И. Стојановић, Попечитељство се умољава да се забрана укине за чланове Друштва, будући да се она „већ 15 година ставља на пут слободном обдјелавану и развиту нашега језика и правописа” (Крестић/Станић 2011а: 281). С обзиром на то да одговора није било, Друштво понавља молбу у мају 1849, а овога пута је потписује нови секретар Друштва К. Цукић. Након два и по месеца, у Друштво стиже писмо Попечитељства, које захтева одговоре на следећа питања: каква је то нова ортографија и у чему се њено савршенство састоји. Попечитељство се у свом одговору позива на поштовање старе, „славенске” традиције, којој припада и руски језик, и прекоревачке чланове Друштва да се залагањем за нову ортографију угледају на Хрвате, Чехе и Словаке, „кои се латинским словима служе” (Гл. ДСС III: 54–55). Писмо су потписали попечитељ Л. Арсенијевић и начелник попечитељства Д. Исаиловић, обојица чланови Друштва. Полемика се наставља и Друштво већ у септембру шаље нови одговор Попечитељству, у коме га обавештава да је оно слободна научна корпорација, која само интерес науке има на уму, те да своје научне плодове целом српству и свету на употребу предлаже, али никога да то не принуђава, и поново позива Попечитељство на укидање Ортографске уредбе, која „напредку језикословне науке на путу стои” (Гл. ДСС III: 56–58). Потписници одговора су овога пута потпредсед-

ник Друштва Ј. Гавриловић и секретар К. Цукић. Коначно, у мају 1850. Друштво добија ново писмо, у коме га Попечитељство информише да је, упркос неслагањима у вези са ортографском проблематиком, известило Совјет о њиховом захтеву и да је донета следећа одлука: чланови Друштва се у својим приватним препискама могу служити ма којим правописом, док се сви званични документи и дела која оно објављује морају штампати постојећим правописом (Гл. ДСС III: 58–61). Решено да истраје у овој борби, Друштво одлучује да се комплетна преписка са Попечитељством објави у трећој свесци *Гласника ДСС* (1851), а да за потребе свога рада пропише ортографска правила, што је Ј. Стејић и учинио. Имајући у виду да је његов „Правопис” углавном био заснован на постојећим, славеносрпским решењима, питање укидања забране поново се на седницама Друштва покреће средином 1852. Овога пута Ј. Гавриловић предлаже да се Попечитељство умоли да допусти увоз књига штампаних новим правописом. Попечитељство је убрзо одговорило питањем о броју таквих књига које су Друштву потребне, док се Друштво изјаснило да не може изнети такав податак и затражило допуштење да сваки њихов члан, као и други књижевници, књиге штампане новом ортографијом могу набављати (Крестић/Станић 2011а: 464, 472). Будући да одговора дуго није било, Друштво крајем 1853, а затим и у марту 1855. понавља молбу, тражећи од Попечитељства да обезбеди макар 50 примерака Вуковог *Српског рјечника*. Попечитељство је у свом писму од 8. априла исте године одобрило свега 25 примерака (Крестић/Станић 2011б: 624–625) и то је био први помак у борби са законодавном влашћу за признавање Вуковог реформаторског рада.

4.2. Нови сукоб са Попечитељством заоштрава се доласком Ђ. Даничића на место секретара Друштва 1857. Иако забрана још увек траје, Даничић се интензивно залаже за укидање славенизама у званичним документима Друштва и за увођење Вуковог правописа. Попечитељству се није допало то што је Даничић у званичној преписци, тј. у састављању записника са седница, као и у дипломама за нове чланове Друштва, славенизме замењивао српским народним речима, те је тако *засѣданіе* постало *седница*, уместо дотадашњег *Почестный Членъ* писао је *Почастный Чланъ*. Замерало је Попечитељство Даничићу и изостављање јата и позивало на уједначеност у писању, у духу граматичког уџбеника В. Вујића из 1856. и двојезичних речника Д. Исаиловића (Крестић/Станић 2011б: 786–787). Даничић је због ових примедби дао оставку, али она није прихваћена. Двадесет четири члана Друштва изјаснила су се да усвајање ових примедби није обавезно, док се само један члан, В. Лазић, изјаснио за примену замерки које је Попечитељство изнело. Друштво је на наредној седници, 15. јуна 1858, на којој је присуствовао и Вук, одговорило да нигде у свету Попечитељство не наређује какав ће

се језик употребљавати у научним установама и да је оно, уносећи нове термине, поступило у складу са својим статутом. Истичући да је графичко-ортографски проблем српског језика сложен и да се не може решити одједанпут и „силомъ власти”, Друштво се у свом одговору Попечитељству ограђује и од Стејићевог „Правописа”, не сматрајући га законом о правопису, већ само обрасцем којим његови чланови могу, али и не морају да се руководе (Крестић/Станић 2011б: 793–796). Тако је избио отворени сукоб између Друштва и Попечитељства, који је трајао све до 1859. На седници одржаној у новембру те године прочитано је писмо у којем Попечитељство просвете обавештава Друштво да су укинута забране по којима се у Србији нису могле штампати нити у њу уносити књиге које нису писане „правителственимъ” правописом (Крестић/Станић 2011б: 838). Укидање Ортографске уредбе подстакнуто је поновним доласком Обреновића у Србију, када је кнез Михаило стао на страну Друштва и на седници одржаној 10. јануара 1860. године истакао уверење да ће нестати сметње које је Друштву стављала сама власт (Крестић/Станић 2011б: 845). Управо је записник са ове седнице, који је потписао секретар Ђ. Даничић, први званични документ Друштва писан Вуковом графичком и ортографичком. Иако је већ на наредној седници, одржаној 29. јануара исте године, стигла допуна, у којој Попечитељство обавештава чланове Друштва да се укидање забране односи само на штампање приватних књига, као и на унос таквих књига у Србију, док за сва званична документа, као и за сва издања која Попечитељство финансира, забрана остаје на снази (Крестић/Станић 2011б: 856). Ова допуна није спречила Ђ. Даничића да у 12. броју *Гласника*, заједно са Ј. Панчићем и С. Сретеновићем, објави прилоге писане Вуковом реформисаном азбуком и правописом (исп. Даничић 1860; Панчић 1860; Сретеновић 1860), а на исти начин наставио је да бележи и записнике са седница Друштва. На месту секретара ове установе од новембра 1861. до краја 1862. био је Ј. Аврамовић и графичко-ортографске одлике Записника из тог периода су славеносрпске. Године 1863. секретарски посао вршио је А. Васиљевић, водећи записнике Вуковом азбуком и правописом.

5. Иако многи његови чланови нису благодоклоно гледали на реформе које је у писму и правопису спровео Вук Караџић, за време свог кратког двоиподеценијског рада Друштво српске словесности извојевало је прву победу по овом, веома важном питању за српску филологију и културу уопште. Енергично заступајући демократски став да је, као научна институција, способно да у својим делима употребљава писмо, правопис и језик који сматра одговарајућим, оно је у вишегодишњем сукобу са Попечитељством не само утрло пут потпуном укидању забране Вуковог правописа и одбрани народног језика, већ се изборило за слободу непристрасне научне мисли.

ИЗВОРИ

Балугџић 1854: Ј. Балугџић, „Нешто о нашем 'дебелом' еру (ъ)”, необјављени чланак, Архив САНУ, Историјска збирка Архива САНУ, бр. 9151.

Бркић 1942: Беркић, „Рѣчь у своје врѣме”, необјављени чланак, Архив САНУ бр. 1842/13.

Гл. ДСС III: „О ортографији”, *Гласникъ Дружства србске словесности*, св. III, Београд, 1851, 48–62.

Даничић 1860: Ђ. Даничић, „Српска деминуција и аугментација”, *Гласник Друштва србске словесности*, књ. XII, Београд, 474–499.

Исаиловић 1853: Димитрије Исаиловић, „О удвојавану србски сагласника”, *Гласникъ Дружства србске словесности*, св. V, Београд, 14–16.

Исаиловић 1856: Димитрије Исаиловић, *Обшта правила Србскогъ Правосланија*, необјављени текст, Архив САНУ, бр. 1856/4.

Крестић/Станић 2011а: Василије Ђ. Крестић, Миле Станић, *Зайисници сегница Друштва србске словесности 1842–1863*, књ. 2/I, Београд: САНУ.

Крестић/Станић 2011б: Василије Ђ. Крестић, Миле Станић, *Зайисници сегница Друштва србске словесности 1842–1863*, књ. 2/II, Београд: САНУ.

Матић 1845/2001: Петар Матић, [Друштву српске словесности], у: О језику и књижевности 3/1, *Сабрана дела Вука Караџића*, књ. 14, Београд: Просвета, 770–780.

Панчић 1860: Јосиф Панчић, „Рибе у Србији (Pisces Serbiae)”, *Гласник Друштва србске словесности*, књ. XII, Београд, 500–667.

Поповић 1847: Гавриљ Поповић, „О удвојавану сагласны писмена у србскимъ речма”, *Гласникъ Друштва србске словесности*, св. I, Београд, 58–63.

Сретеновић 1860: Сава Сретеновић, „Нова година код Срба у старо доба”, *Гласник Друштва србске словесности*, књ. XII, Београд, 668–680.

Стејић 1852: Јованъ Стејић, „Србскій правописъ”, *Гласникъ Дружства србске словесности*, св. IV, Београд, 1–15.

Стерија 1851: I. С. Поповић, „Ели нужно употреблявати азбуку грађанску у србскоме књижеству”, *Гласникъ Дружства србске словесности*, св. III, Београд, 21–29.

ЛИТЕРАТУРА

Албин 1973: Александар Албин, „Одједи правописне револуције у *Гласнику Друштва србске словесности*”, *Зборник Мајице србске за филологију и лингвистику*, 16/52, Нови Сад, 1973, 65–74.

Белић 1935/1999: Александар Белић, „Из историје установа”, *Изабрана дела Александра Белића*, V том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Бранковић 1847: К. Бранковић, „Краткій предлѣдъпостанка и дѣйствованя Дружства србске словесности до конца 1846. године”, *Гласникъ Дружства србске словесности*, св. I, Београд, 1847, 205–213.

Грицкат 1964: Ирена Грицкат, „Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века”, *Наш језик*, XIV/2–3, Београд, 130–141.

Грицкат 1988: Ирена Грицкат, „Поводом граматичких погледа Петра Матића дописног члана Друштва српске словесности”, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, XXXI/1, Нови Сад, 101–107.

Грицкат Радуловић 1996/2007: Ирена Грицкат Радуловић, „Наука о језику у делатности Академије”, *Шезгесеј година Института за српски језик САНУ (зборник радова I)*, Београд, 2007, 19–106.

Грицкат Радуловић 2007: Ирена Грицкат Радуловић, „Лексикографске иницијативе у првој свесци Гласника Друштва српске словесности”, *Јован Стерија Појовић 1806–1856–2006* (ур. Љубомир Симовић), Београд: САНУ, 689–694.

Ивић М. 1999: Милка Ивић, „Година 1847: Прва свеска *Гласника Друштва српске словесности*”, *Лингвистички огледи*, 3, Београд: XX век, 163–175.

Ивић П. 1998: Павле Ивић, *Прељед историје српског језика*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Крестић 2011: Василије Ђ. Крестић, „Предговор”, у: *Закључци седница Друштва српске словесности 1842–1863*, књ. 2/1, Београд: САНУ.

Милановић 2014: Александар Милановић, *Језик Јована Суботића*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду – Чигоја штампа.

Миљковић 1914: Бранислав Миљковић, „Друштво српске словесности од 1841–1864 год.”, *чланци и прилози о српској књижевности прве половине XIX века*, Књиге Матице српске бр. 46, Нови Сад, 18–81.

Младеновић 1988: Александар Младеновић, „Стеријина схватања о терминолошком речнику и грађанској ћирилици”, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, XXXI/1, Нови Сад, 137–143.

Новаковић 1956: Стојан Новаковић, „Стеријин језик”, *Књига о Стерији*, Београд: Српска књижевна задруга, 39–49.

Пантић 2007: Мирослав Пантић, „Јован Стерија Поповић и Друштво српске словесности”, *Јован Стерија Појовић 1806–1856–2006* (ур. Љубомир Симовић), Београд: САНУ, 587–595.

Перуничкић 1973: Бранко Перуничкић, *Друштво српске словесности 1841–1864*, Београд.

Ana Macanović

ALPHABET AND ORTHOGRAPHY-RELATED PROBLEMS IN THE SERBIAN SOCIETY OF LETTERS

S u m m a r y

The work looks at problems in relation to alphabet and orthography that were contemplated within the Serbian Society of Letters (*Društvo srpske slovesnosti*). The purpose of the work is to shed light on the Serbian Society of Letters in this aspect, primarily on the conflict of opinions among its members and associates, about which alphabet and which orthography

should be used by the Serbs. In this respect, the content as well as alphabet and orthographical characteristics of the Minutes of the sessions of the Serbian Society of Letters have been analysed. The research corpus is also made of 17 issues of the Serbian Society of Letters, along with other works published by the Society, that concerned the problems related to the alphabet and orthography, as well as unpublished material in the form of articles, letters and other short texts, preserved in the SASA Archive. Special attention has been dedicated to two key problems - positions maintained by the members of the Society towards Vuk's alphabet and orthography reform, and this institution's struggle with the Ministry of Education (Popečiteljstvo prosvete) in relation to revoking of the prohibition of printing and importing into Serbia works written using Vuk's reformed alphabet and orthography.

Key words: alphabet, orthography, the Serbian Society of Letters, Društvo srpske slovesnosti, Vuk's reform, Slavonic-Serbian language, Serbian folk language